

POLITIKA ZA SMANJENJE ŠTETE (HARM REDUCTION) OD UPOTREBE DROGA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

*HARM REDUCTION POLICY FOR DRUG USE IN
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA*

Sarajevo, mart 2014.godine

Autori Politike/Policy paper autors:

Prim. dr. Zlatko Čardaklija
Adisa Mehić
Denis Dedajić
Nataša Dedajić
Samir Ibišević

Tehička i grafička priprema/Techincal and graphic design:

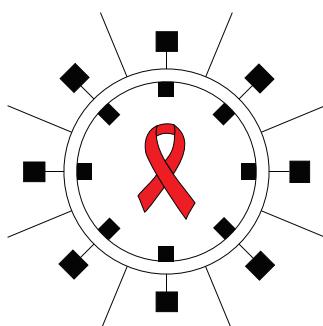
Mirza Efendić

Prevod/Translation:

Igor Hudić

Izdavač/Publisher:

Asocijacija Margina/Association Margina

Asocijacija Margina

Štampao/Printed by:
Platinum d.o.o.

UVOD

U Bosni i Hercegovini prema posljednjim procjenama (APMG Report: Estimating Population Sizes for MSM, PWID and SW in Bosnia and Herzegovina, November 2013), koje uključuju recentna istraživanja rizičnih ponašanja, kao i rezultate konsenzusa postignutog na sastanku grupe stručnjaka iz Bosne i Hercegovine i APMG održanog 14. novembra 2013. godine, ima između 9.500 i 15.500 osoba koje ubrizgavaju droge, sa prosječnom vrijednosti od 12.500 i prosječnom prevalencijom od 0,47. Procjenjuje se da dvije trećine osoba koje ubrizgavaju droge, prebivaju na području Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Federacija BiH).

Svim građanima Federacije BiH, Ustavom BiH, ustavima entiteta i kantona, kao i međunarodnim dokumentima zagarantirana su ljudska prava i slobode, uključujući pravo na zdravstvenu zaštitu. Od posebnog je značaja Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i njeni protokoli, kojom je utvrđeno da je neprikosnoveno pravo svakog čovjeka pravo na zdravstvenu zaštitu koje mu mora biti pruženo, bez obzira na rasu, boju kože, spol, spolnu orientaciju, genetsko nasljeđe, jezik, religiju ili vjerovanje, političko i drugo uvjerenje, nacionalno i socijalno porijeklo, te isto ne može biti ograničeno političkim, finansijskim i geografskim barijerama.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine utvrđuje da će Federacija BiH osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u aktima navedenim u Aneksu. Posebno, sve osobe na teritoriji Federacije BiH uživaju prava na, između ostalog, i zdravstvenu zaštitu. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, također, ekplicitno zabranjuje svaku diskriminaciju zasnovanu na rasi, boji kože, spolu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu.

U Federaciji BiH, pravo na zdravstvenu zaštitu garantira svim osobama da razviju svoj, individualno, najveći mogući stepen zdravlja, što se svakako odnosi i na osobe koje zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance, te ubrizgavaju iste. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, br. 46/10 i 75/13) propisano je da svako lice ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarivanja najvišeg mogućeg nivoa zdravlja, u skladu sa odredbama ovog zakona i Zakona o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH“, br. 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11), kao i propisa donijetih na osnovu ovih zakona. Osim toga, Zakon o zdravstvenoj zaštiti utvrđuje i načelo pravičnosti zdravstvene zaštite, koje se ostvaruje zabranom diskriminacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite po osnovu rase, spola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjedjenja, seksualne orientacije, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili tjelesnog invaliditeta.

Rezolucija o zdravlju za sve Svjetske Skupštine zdravstva (WHA30.43. od 19.05.1977. godine) predeviđa 21 stalni cilj. Tako se, između ostalog, predviđa kao jedan od ciljeva i

smanjenje štetnog utjecaja droga. Realizacija ovakvog cilja svakako da je povezana sa pravom na zdravstvenu zaštitu, ali i načelom zabrane diskriminacije. Navedeno je važno potcrtati, jer su osobe koje ubrizgavaju droge, nerijetko potpuno marginalizirane uslijed visokog stepena stigme.

Restriktivne politike o primjeni supstitucijskih terapija, kao i o dostupnosti čistog pribora za intravensko uzimanje droga radikaliziraju koncept ljudskih prava, a po pitanju života i smrti za ogromno mnoštvo – kako ovisnika, tako i pojedinaca iz neovisne populacije na koje se infekcije mogu širiti.

Stoga je važno istaći da Bosna i Hercegovina nastoji pratiti sve promjene u ovoj oblasti i ispoštovati međunarodnu legislativu; tako je u primjeni Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 8/06). Osim toga, valja istaći da postoji i Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u BiH, te Državni akcioni plan borbe protiv zloupotrebe opojnih droga.

Državna strategija nadzora nad opojnim drogama ima izuzetnu vrijednost u sistemskom pristupu rješavanja ovog, za društvo vrlo kompleksnog, problema kroz mobilizaciju velikog broja profesionalaca na svim nivoima vlasti. Navedena Strategija zagovara implementaciju putem svih nadležnih autoriteta u Bosni i Hercegovini i njihovih partnera, pri čemu promovira saradnju vladinog i nevladinog sektora u nastojanju da zajednički doprinesu pozitivnim strateškim promjenama u oblasti suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u BiH. Radi realiziranja cilja utvrđenog ovom Strategijom: „smanjenje šteta po zajednicu nastalih zbog zloupotrebe opojnih droga“, potrebno je i da nadležna Vlada, kada je riječ o Federaciji BiH, usvoji dokument koji će biti iskaz njenoga opredjeljenja za djelovanjem na polju smanjenja šteta, pri tome uvezši u obzir međunarodne konvencije i druge dokumente kojima se uspostavljaju određeni standardi u ovoj oblasti.

S tim u vezi, a prihvatajući činjenicu da neke osobe koje injektiraju droge, nisu još uvijek spremne da krenu putem liječenja i dostizanja kompletne apstinencije, te svjesni rizika koje po zdravstveno stanje pojedinca/ke nosi mogućnost prenošenja krvlju prenosivih uzročnika zaraze, ali svjesni i opasnosti koje mogu proizaći iz rizičnog ponašanja po cijelu zajednicu, Federacija BiH se obavezuje da će poduzimati sve, na dokazima zasnovane, mjere i aktivnosti u cilju smanjenja štete po osobu ili cjelokupno stanovništvo, te u tom smislu jačati sigurnost po zajednicu.

Praksa međunarodnih organizacija i tijela, kao i brojnih zemalja u svijetu, bilježi pozitivna iskustva u primjeni programa smanjenja šteta, i precizno validiranu korist za javno zdravstvo.

Prema UNAIDS Terminology guidelines, januar 2011. **SMANJENJE ŠTETE** obuhvata politike, programe i pristupe koji želi smanjiti štetne zdravstvene, socijalne i ekonomski posljedice povezane sa zloupotrebotom psihoaktivnih supstanci. Smanjenje štete predstavlja

opsežan paket naučno zasnovanih informativnih programa za ljudе koji koriste droge, a sastoji se od devet komponenti:

1. Opijatna supstitucijska terapija
2. HIV testiranje i savjetovanje
3. HIV njega i antriretroviralna terapija za osobe koje ubrizgavaju droge
4. Prevencija seksualnog prijenosa
5. Terenski rad (informiranje, edukacija, komunikacija sa osobama koje ubrizgavaju droge i njihovim seksualnim partnerima)
6. Dijagnoza i liječenje hepatitisa
7. Cijepljenja protiv hepatitisa B
8. Prevencija tuberkuloze (TB)
9. TB dijagnoza i liječenje

Osim koristi za javno zdravstvo, kao što su direktna prevencija HIV-a, hepatitisa i tuberkuloze, te socijalne koristi uz smanjenje svih socijano neprihvatljivih aktivnosti vezanih za zloupotrebu droge, značajna je i finansijska korist. Dokazano je, naime, da svaka marka uložena u programe smanjenja štete donosi uštedu od 10 maraka u funkcionišanju zdravstvenog sistema, a to nije zanemarivo.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Federacija BiH donosi Politiku smanjenja štete iz oblasti borbe protiv ovisnosti (u daljem tekstu: Politika), koja obuhvata osiguravanje sterilnih šprica, igala i ostalog pribora za injektiranje, da bi se spriječilo širenje krvlju prenosivih oboljenja (HIV, Hepatitis C i B) i spolno prenosivih infekcija (SPI), zatim obuhvata sigurno odlaganje i uništavanje već korištenog pribora za injektiranje, testiranje na HIV, hepatitis C virus (HCV), SPI i tuberkulozu, promoviranje vakcinacije, osiguravanje medicinski potpomognutog odvikavanja i aktivno traganje i upućivanje osoba koje injektiraju droge prema timovima porodične medicine, zavodima za bolesti ovisnosti, centrima za mentalno zdravlje u zajednici, te potporu za socijalne i usluge psihologa, osobama koje ubrizgavaju droge i članovima porodica/obitelji, kao i pravnu pomoć.

IZJAVA

Federacija BiH nastoji da osigura univerzalnu, individualnu i indikativnu prevenciju, te smanjenje štete i liječenje osoba koje zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance.

NAČELA

Osnovna načela navedena u tekstu zasnivaju se na načelima postavljenim u Zakonu o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH i Smjernicama ECDC i EMCDDA za sprječavanje i kontrolu zaraznih bolesti kod intravenoznih korisnika opojnih droga iz 2011 godine:

Načelo pristupačnosti zdravstvene zaštite

Načelo pristupačnosti zdravstvene zaštite ostvaruje se obezbjeđenjem odgovarajuće zdravstvene zaštite građanima Federacije BiH, koja je fizički, geografski i ekonomski dostupna, posebno zdravstvene zaštite na primarnom nivou zdravstvene zaštite.

Načelo pravičnosti zdravstvene zaštite

Načelo pravičnosti zdravstvene zaštite ostvaruje se zabranom diskriminacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjedjenja, seksualne orijentacije, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Načelo sveobuhvatnosti zdravstvene zaštite

Načelo sveobuhvatnosti zdravstvene zaštite ostvaruje se uključivanjem svih građana Federacije BiH u sistem zdravstvene zaštite, uz primjenu objedinjenih mjera i postupaka zdravstvene zaštite koje obuhvataju promociju zdravlja, prevenciju bolesti na svim nivoima, ranu dijagnozu, liječenje i rehabilitaciju.

Načelo pragmatičnog pristupa promociji zdravlja

Načelo pragmatičnog pristupa u promociji zdravlja se primarno bavi pitanjem širenja infekcija kod osoba koje ubrizgavaju droge i pitanjem kako se visoki rizik infekcija kod ove grupe može smanjiti. Biti bez opojnih droga ne bi trebalo da bude uslov za dobijanje pomoći za sprječavanje infekcija. Umjesto dogmatičnog pristupa u kojem cilj sprječavanja korištenja opojnih droga baca u sjenu druge ciljeve, pragmatični pristup priznaje da svaka zdravstvena korist ima svoju sopstvenu vrijednost i da je vrijedna truda, čak i kada fundamentalno korištenje opojnih droga neće biti odmah tretirano.

Načelo perspektive prava klijenata

Načelo perspektive prava klijenata znači da su mjere preduzete u cilju prevencije i intervencije strogo u skladu sa načelima primjene perspektive klijenta. Mjere prevencije su najprije izrađene na osnovu individualnih potreba klijenata, a potrebe pružalača socijalnih usluga se ispunjavaju tek nakon ispunjenja klijentovih. Takođe, sve mjere su klijentu raspoložive na dobrovoljnoj bazi i nikakve prinudne ili obavezne komponente ne trebaju biti korištene. Osim toga, pristup prevenciji se smatra ličnim pravom, a ne ličnom koristi. Na kraju, preventivne mjere bi uvijek trebalo da koriste pojedincu, a ne samo društvu

Načelo ciljeva javnog zdravstva

Načelo ciljeva javnog zdravstva u kontekstu ove politike znači da, iako interventne

metode najprije trebaju ispunjavati individualne potrebe, sveobuhvatan pristup bi uвijek trebao nastojati da postigne i društvene i individualne koristi. Metode intervencije trebaju obuhvatati sprjeчavanje daljeg prenosa zaraznih bolesti, smanjenje ukupnih zdravstvenih i socijalnih troškova, poboljšanu produktivnost i smanjenju smrtnost i morbidnost kod ciljne grupe, uključujući prevenciju korištenja opojnih droga, u slučajevima kada je kompatibilna sa primarnim ciljevima.

Načela pružanja usluga

Načela pružanja usluga proizilaze iz potrebe usvajanja perspektive klijenta u pružanju usluga. Ova načela obuhvataju : osiguranje povjerljivosti, promoviranje pristupačnosti usluga, pravljenje dobre atmosfere za korisnike, uključivanje u dijalog sa korisnicima i promocija uključivanja vršnjaka, usvajanje praktičnog pristupa pružanju usluga, uzdržavanje od ideološkog i moralnog osuđivanja i održavanje realnih hijerarhijskih ciljeva, što znači postavljanje kratkoročnih ciljeva na način da se mogu stvarno i dostići.

Načelo efikasnosti zdravstvene zaštite

Načelo efikasnosti zdravstvene zaštite ostvaruje se postizanjem najboljih mogućih rezultata u odnosu na raspoložive resurse u zdravstvu, odnosno postizanjem najvišeg nivoa zdravstvene zaštite, uz racionalno korišćenje raspoloživih resursa.

OPĆI CILJ:

Smanjiti učestalost pojave oštećenja zdravlja kod osoba koje injektiraju droge, ujedno smanjujući mogućnost nastanka infekcija uvjetovanih krvlju prenosivim uzročnicima putem razmjene nesterilnog pribora za injektiranje na području Federacije Bosne i Hercegovine.

Specifični ciljevi:

1. Promovirati i omogućiti upućivanje ovisnika prema zavodima za bolesti ovisnosti ili centrima za mentalno zdravlje u zajednici,
2. Povećati svijest javnosti o principima smanjenja štete, politici i programima,
3. Bolje koordinirati kantonalne i lokalne programe za smanjenje štete na području Federacije BiH;
4. Smanjiti stigmę i dikriminaciju prema osobama koje zloupotrebljavaju opojne droge.

USLUGE

U cilju maksimiziranja efekata programa za smanjenje štete kod osoba koje ubrizgavaju droge Federacija BiH se zalaže i podupire intersektorski pristup.

Federacija BiH se zalaže za osiguravanje sterilnih šprica i igala, kao i ostalog pribora za

ubrizgavanje u cilju sprječavanja nastanka krvlju prenosivih zaraznih oboljenja.

Federacija BiH insistira na prikupljanju i sigurnom skladištenju već korištenih šprica, igala i ostalog pribora za ubrizgavanje droga, u cilju sprječavanja zadesnih uboda i širenja krvlju prenosivih zaraznih oboljenja.

Federacija BiH se zalaže sa sigurno uništavanje šprica, igala i ostalog pribora za ubrizgavanje droga.

INFORMACIJE

Federacija BiH se zalaže za razvijanje programa informiranja, educiranja i podizanja svijesti osoba koje ubrizgavaju droge, o opasnostima koje nosi ovaj način korištenja droga po pojedinca/ku, članove njegove/njene porodice/obitelji i širu zajednicu.

Federacija BiH se zalaže za pravilno i pravovremeno informiranje osoba koje ubrizgavaju droge o svim raspoloživim metodama smanjenja učestalosti ubrizgavanja, sigurnijem ubrizgavanju i mogućnostima liječenja u Federaciji BiH do potpunog prestanka korištenja droga.

Federacija BiH omogućava da se u kreiranju ovih programa uključe aktualni ili bivši korisnici droga u cilju približavanja programa ovim grupama stanovništva.

Svjesni činjenice da formalna edukacija i informativne kampanje u mas medijima (univerzalna prevencija) imaju vrlo slabi ili nikakav učinak na osobe koje ubrizgavaju droge, Federacija BiH se zalaže za istraživanje i otvaranje drugih kanala komunikacije sa ovom teško prisupačnom društvenom grupom.

SPRJEČAVANJE ŠIRENJA KRVLJU I SPOLNO PRENOSIVIH INFKECIJA

Svjesni činjenice da se osobe koje koriste drogu, a posebno osobe koje ubrizgavaju drogu upuštaju u rizična seksualna ponašanja, a ponekad i prodaju seks u zamjenu za novac ili drogu, Federacija BiH poduzima sve mjere i aktivnosti u cilju osiguravanja sigurnijeg seksa kod ove kategorije osoba, te smanjenja širenja spolno prenosivih infekcija (HIV, hepatitisi, sifilis i dr.).

Uzimajući u obzir činjenicu da preventibilne zaraze, ako se ne preveniraju na vrijeme, znatno opterećuju budžete/proračune, kako Federacije BiH, tako i lokalnih zajednica, Federacija BiH se zalaže za primjenu specifične prevencije (vakcinacije) u ovoj grupi stanovništva.

Svjesni činjenice da rano otkrivanje i liječenje bolesti može otkloniti opasnosti od težih posljedica po zdravlje pojedinca/ke, Federacija BiH se zalaže za testiranja na zarazne bolesti

od većeg javnozdravstvenog značaja (HIV, hepatitisi B i C, sifilis, tuberkuloza).

Federacija BiH se zalaže da sva testiranja osoba koje ubrizgavaju droge na zarazna oboljenja, pri kojima dolazi do uzimanja biološkog materijala (krvi, pljuvačke, urina, briseva i sl.) budu za korisnike besplatna, pristupačna, prihvatljiva i povjerljiva. Testiranja na zarazne bolesti moraju biti izvršena na osnovu informiranog pristanka osobe koja se testira.

Federacija BiH se zalaže da se jedina obavezna (mandatorna) testiranja obavljaju prilikom donacija krvi, tkiva ili organa.

Federacija BiH se zalaže da se testiranja na zarazne bolesti od većeg javnozdravstvenog značaja kod osoba koje ubrizgavaju droge mogu vršiti od stane zdravstvenih profesionalaca i u, za osobe koje ubrizgavaju droge, ugodnijim okruženjima van zdravstvenih ustanova.

OPIOIDNA SUPSTITUCIONA TERAPIJA – OST

Federacija BiH se zalaže za uspostavljanje, razvoj i veću decentralizaciju zdravstvenih ustanova koje pružaju usluge medicinski potpomognute zamjenske terapije opioidima – OST (engl. opioid substitution treatment).

Federacija BiH se zalaže za raznolikost terapijskih programa i primjenu svih dozvoljenih supstancija koje se koriste u medicinski potpomognutoj zamjenskoj terapiji, u skladu sa lokalnim, kantonalnim strategijama i programima.

Federacija BiH se zalaže da ove zdravstvene ustanove prilagode prostore i radno vrijeme potrebama korisnika.

Federacija BiH se zalaže da se uzmu u obzir maksimalna sigurnost u primjeni droga, priznavajući da pojedine osobe nisu u stanju prekinuti sa uzimanjem droga, što ne umanjuje obavezu društva da ih zaštiti.

Federacija BiH se zalaže da se smanji na najmanju moguću mjeru prisutnost tih supstanci na otvorenom tržištu.

ULOGA CIVILNOG DRUŠTVA

U cilju bolje komunikacije i lakše dostupnosti ovoj grupi, Federacija BiH se zalaže za veće povezivanje sektora javnog zdravstva i civilnog društva, u prvom redu organizacija civilnog sektora koje rade sa ovim grupama.

Svjesni činjenice da službene, javne organizacije teško dopiru do ovih osoba, koje nemaju povjerenja u zvanične institucije, a u cilju većeg obuhvata grupa osoba koje ubrizgavaju

droge, Federacija BiH se zalaže za rad na terenu i u stacionarnom prostoru sa tim grupama.

Organizacije civilnog društva koje djeluju sa grupama ili pojedinačnim osobama koje ubrizgavaju droge razvijaju i unaprijeđuju rad na terenu.

Federacija BiH se zalaže da ove organizacije civilnog društva, pored razvijanja rada na terenu, razvijaju i stacionarna mjesto za pomoć ovisnicima od droga (tzv. drop-in centri).

Rad na terenu neposredno sa osobama koje ubrizgavaju droge, kao i rad u drop-in centrima, osigurava neposredni kontakt educiranih osoba ili vršnjaka sa ovim grupama i na taj način olakšava prenošenje i širenje informacija o sigurnijem ubrizgavanju, ranom prepoznavanju urgentnih stanja, hitnoj medicinskoj pomoći, mogućnostima liječenja, ustanovama koje pružaju sektorski uvjetovane vrste pomoći i dr.

Neposredni kontakt sa osobama koje ubrizgavaju droge pruža mogućnost intenzivnijeg rada na motivaciji za smanjenje učestalosti korištenja droga, zamjenu sa sigurnijim oblicima korištenja, mogućnostima korištenja zamjenskog, medicinski potpomognutog odvikavanja do donošenja odluke o konačnoj i stalnoj apstinenciji.

Federacija BiH se zalaže da organizacije civilnog društva, koje rade sa osobama koje ubrizgavaju droge, prilagode prostore i radno vrijeme, a također i svoj rad, uzimajući u obzir uzrast i spol korisnika njihovih usluga, u cilju što većeg obuhvata.

Iz gore navedenih razloga Federacija BiH se zalaže za razvijanje lakšeg i sigurnijeg načina upućivanja osoba koje ubrizgavaju droge prema zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim ustanovama ili ustanovama ili organizacijama za pružanje pravne pomoći.

Federacija BiH se zalaže da i organizacije civilnog društva, koje rade sa osobama koje ubrizgavaju droge, a u skladu sa svojim mogućnostima, pružaju određene socijalne, obrazovo-informativne usluge ili usluge pravne pomoći, te pomoći pri zapošljavanju.

Federacija BiH se zalaže da organizacije koje pružaju usluge smanjenja štete, budu akreditirane od strane Agencije za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Federacija BiH se zalaže da javne ustanove i organizacije civilnog društva, koje rade sa osobama koje ubrizgavaju droge, osiguraju unutrašnju i omoguće vanjsku neovisnu procjenu njihovih aktivnosti i ishoda.

Federacija BiH se zalaže da zdravstvene ustanove i nevladine organizacije koje djeluju sa osobama koje ubrizgavaju droge, primjene minimalne standarde kvaliteta u smanjenju potražnje droge u što kraćem mogućem vremenu nakon usvajanja istih od strane Evropske zajednice.

LOKALNE ZAJEDNICE

Federacija BiH je svjesna činjenice da se realizacija i provođenje programa smanjenja štete odvija, prevenstveno, na nivou lokalnih zajednica.

Federacija BiH se zalaže da lokalne zajednice (općine, gradovi), a uz pomoć kantonalnih organa vlasti, rade na razvoju i provođenju, lokalnim uvjetima prilagođenih, strategija i programa za smanjenja štete.

Federacija BiH se zalaže da lokalne zajednice razvijaju programe resocjalizacije, ali i programe pužanja socijalne, obrazovne i pravne pomoći, te pomoći pri zapošljavanju ovisnicima o drogama.

Federacija BiH se zalaže da lokalne zajednice (općine, gradovi), a uz pomoć kantonalnih organa vlasti, rade na otklanjanju prepreka za provođenje programa smanjenja štete.

Federacija BiH potiče provođenje lokalnih istraživanja o društvenim i socijalnim faktorima koji u lokalnoj sredini pogoduju nastanku ovisnosti o psihoaktivnim supstancama.

Federacija BiH se zalaže da organi vlasti lokalne zajednice (općine, gradovi) osiguraju bolju povezanost sa javnim ustanovama i organizacijama civilnog društva u provođenju programa smanjenja štete.

Federacija BiH se zalaže da lokalne zajednice u saradnji sa sektorom civilnog društva rade na smanjenju stigme i diskriminacije prema osobama koje ubrizgavaju droge.

Federacija BiH nastoji da prilagodi svoju legislativu u smislu neometanog provođenja programa za smanjenje štete.

HARM REDUCTION POLICY FOR DRUG USE IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

INTRODUCTION

In Bosnia and Herzegovina, according to recent estimates (APMG Report: Estimating Population Sizes for MSM, PWID and SW in Bosnia and Herzegovina, November 2013), which include recent studies of risky behavior, as well as the results of the consensus reached at the meeting of the group of experts from Bosnia and Herzegovina and APMG that took place on November 14, 2013., there are between 9,500 and 15,500 people who inject drugs, with an average value of 12,500 and an average prevalence of 0.47. It is estimated that two-thirds of people who inject drugs, reside in the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina (hereinafter: the Federation).

All citizens of the Federation are, by the Constitution of Bosnia and Herzegovina, the constitutions of the entities and cantons, as well as by international documents, guaranteed human rights and freedoms, including the right to health care. Of particular importance is the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as its Protocols, which established that the inviolable right of every human is the right to health care, which must be provided regardless of race, color, gender, sexual orientation, genetic heritage, language, religion or belief, political or other conviction, national or social origin, and which can not be limited by political, financial and geographical barriers.

The Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina establishes that the Federation shall ensure the highest level of internationally recognized rights and freedoms set forth in the instruments listed in the Annex. In particular, all persons within the territory of the Federation shall, among other things, enjoy the rights to health care. The Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, also explicitly prohibits any discrimination based on race, color, sex, language, religion, political or other belief, national or social origin.

In the Federation, the right to health care is guaranteed to all persons to, individually, develop the highest possible level of health, which certainly applies to persons who abuse psychoactive substances, and inject the same. Health Protection Act ("Official Gazette of of Bosnia and Herzegovina", no. 46/10 and 75/13) stipulates that every person has a right to health care and the possibility of achieving the highest possible level of health, in accordance with terms of this Act and the The Law on Health Insurance ("Official Gazette of Bosnia and Herzegovina", no. 30/97, 7/02, 70/08 and 48/11), as well as with the regulations passed based on these laws. In addition, the Law on Health Care establishes the principle of equitable health care, which is achieved by prohibiting discrimination in the provision of health care, in relation to race, gender, age, ethnicity, social background, religion, political or other beliefs, sexual orientation, economic status , culture, language, type of illness, mental or physical disability.

Resolution on Health for All, rendered by the World Health Assembly (WHA30.43. Since 19.05.1977.) sets 21 permanent goal. One of the goals, among other things, is the reduction of the harmful effects of drugs. Realization of this goal is certainly associated with the right to health care, but also with the principle of non-discrimination. It is important to underline the above, because people who inject drugs are often completely marginalized due to the high level of stigma.

Restrictive policies relating the implementation of substitution therapy, as well as availability of

sterile needles for intravenous drug use, radicalize the concept of human rights and the issue of life and death for a huge number of addicts, as well as of individuals from an independent population to which the infection can spread.

Therefore, it is important to note that Bosnia and Herzegovina is trying to keep track of all changes in this area and to comply with international legislation. Because of that, the Law on Prevention and Suppression of Drug Abuse in Bosnia and Herzegovina is in use ("Official Gazette", No. 8/06). In addition, the existence of the National Strategy for Supervision of Narcotic Drugs, Prevention and Suppression of Drug Abuse in Bosnia and Herzegovina, and the National Action Plan to combat the abuse of narcotics should be noted.

Strategy for Supervision of Narcotic Drugs has exceptional value in a systemic approach to solving this, for society very complex, problem through mobilization of a large number of professionals at all levels of government. The above mentioned Strategy advocates the implementation through all competent authorities in Bosnia and Herzegovina and their partners, while promoting cooperation between governmental and non-governmental sectors, in an effort to jointly contribute to a positive strategic change in the area of the prevention of Drug Abuse in Bosnia and Herzegovina. In order to realize the goal set by this Strategy: "reducing harm to the community caused by abuse of narcotic drugs", it is necessary for the competent Government, when it comes to the Federation of Bosnia and Herzegovina, to adopt a document that will be a statement of its commitment to act in the field of harm reduction, while taking into account international conventions and other documents which establish certain standards in this area.

In this regard, accepting the fact that some people who inject drugs are not yet ready to begin the process of healing and achieving complete abstinence, aware of risks to the health condition of the individual, which carries the possibility of transmission of blood-borne pathogen infection, and also aware of the dangers to the whole community that may result from risky behavior, the Federation commits itself to take all the evidence-based measures and activities, in order to reduce damage to the person or to the entire population and, in this regard, to strengthen the security of the community.

The practice of international organizations and authorities, and of many countries in the world, recorded a positive experience in implementing harm reduction program, and accurately validated the benefit for public health.

According to UNAIDS Terminology guidelines, (January 2011.), Harm Reduction includes policies, programs and approaches which want to reduce the adverse health, social and economic consequences associated with the abuse of psychoactive substances. Harm reduction is a comprehensive package of scientifically based informative programs for people who use drugs, and consists of nine components:

1. Opiate substitution therapy
2. HIV testing and counseling
3. HIV care and antiretroviral therapy for people who inject drugs
4. Prevention of sexual transmission
5. Fieldwork (information, education, communication with people who inject drugs and their sexual partners)

6. Diagnosis and treatment of hepatitis
7. Vaccinations against hepatitis B
8. Prevention of Tuberculosis (TB)
9. TB diagnosis and treatment

Besides the benefit for public health, such as direct prevention of HIV, hepatitis and tuberculosis, and social benefits of reducing all socially unacceptable activities related to drug abuse, financial benefit is also significant. It has been proven, that every 1 KM invested in harm reduction programs, bringing savings of 10 BAM in the functioning of the health system, and that is not negligible.

Bearing in mind the above mentioned, the Federation adopted The Harm Reduction Policy in the field of combating dependency (hereinafter referred to as the Policy), which includes the provision of sterile syringes, needles and other injecting equipment, in order to prevent the spread of blood-borne diseases (HIV , hepatitis B and C) and sexually transmitted infections (STIs). It also includes the safe disposal and destruction of already used injecting equipment, testing for HIV, hepatitis C virus (HCV) infection, STIs and tuberculosis, promoting immunization, provision of medically assisted withdrawal and active tracing and referral of people who inject drugs towards the teams of Family Medicine, Department for Dependency, mental health centers in the community, and social support services, counceling psychologists and legal assistance to people who inject drugs and their family members.

STATEMENT

The Federation of Bosnia and Herzegovina seeks to ensure universal, individual and indicative prevention, harm reduction and treatment for those who abuse psychoactive substances.

PRINCIPLES

The basic principles outlined in the text are based on the principles set in the Health Care Act of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the ECDC and the EMCDDA guidelines for the prevention and control of infectious diseases among intravenous drug users from 2011.:

The principle of accessibility to health care

The principle of accessibility to health care is achieved by providing the citizens of the Federation of Bosnia and Herzegovina with adequate health care, which is physically, geographically and economically accessible, especially health care at primary health care level.

The principle of equitable health care

The principle of equitable health care is achieved by prohibiting discrimination in the provision of health care on the basis of race, gender, age, nationality, social background, religion, political or other beliefs, sexual orientation, economic status, culture, language, type of illness, mental or physical disability .

The principle of of comprehensiveness of health care

The principle of of comprehensiveness of health care is achieved by involving all citizens of the Federation of Bosnia and Herzegovina in the health care system, with the use of integrated measures and procedures that include healthcare promotion, disease prevention at all levels, early diagnosis, treatment and rehabilitation.

The principle of pragmatic approach to health promotion

The principle of pragmatic approach to health promotion is primarily concerned with the issue of infection spread among people who inject drugs and the question of how the high risk of infection in this group can be reduced. Being without narcotics should not be a condition for getting help to prevent infection. Rather than using dogmatic approach, in which the goal of preventing the use of narcotics overshadows other objectives, pragmatic approach recognizes that every health benefit has its own value and it is worth the effort, even when the fundamental use of narcotics will not be immediately treated.

The principle of the perspective of clients rights

The principle of perspective of the clients rights means that the measures undertaken for prevention and intervention are in strict accordance with the principles of the application from the client's perspective. Prevention measures are primarily made based on the individual needs of clients, while the needs of the providers of social services are to be met only after the fulfillment of the client's. Also, all measures are available to the client on a voluntary basis and no forced or compulsory component should be used. In addition, access to prevention is considered a personal right, not personal gain. Finally, preventive measures should always be beneficial to the individual, not just society

The principle of public health objectives

The principle of public health objectives, in the context of this policy means that, although intervention methods must first meet the individual needs, a comprehensive approach should always strive to achieve both social and individual benefits. Methods of intervention should include preventing further transmission of infectious diseases, reducing the total health and social cost, improved productivity and reduction of mortality and morbidity whitin the target groups, including the prevention of narcotics use, in cases where it is compatible with the primary objectives.

Principles of service provision

Principles of service provision arise from the need to adopt the perspective of the customer in service provision. These principles include: confidentiality, promoting the accessibility of services, creating a good environment for users, engaging in dialogue with users and promoting the involvement of peers, adopting a practical approach of service provision, refraining from ideological and moral judgment and maintaining a realistic hierarchy of goals, which means setting short-term goals in such way that they can actually be reached.

The principle of efficiency of health care

The principle of efficiency of health care is realized through achieving the best possible results in relation to the available resources in health care, and achieving the highest levels of health care, with rational use of available resources.

GENERAL GOAL:

Reducing the frequency of occurrence of impairment of health among people who inject drugs, while also reducing the possibility for emergence of infections conditioned by blood transmitted pathogens through sharing of non-sterile injecting equipment in the territory of Federation of Bosnia and Herzegovina.

Specific goals:

1. Promoting and facilitating referral of drug addicts towards institutes for substance abuse or mental health centers in the community,
2. Increasing public awareness of the principles of harm reduction, its policies and programs,
3. Better coordinating of the cantonal and local harm reduction programs in the territory of Federation of Bosnia and Herzegovina;
4. Reducing stigma and discrimination towards people who abuse narcotic drugs

SERVICES

In order to maximize the effects of harm-reduction programs for people who inject drugs, The Federation advocates and supports the intersectoral approach.

The Federation commits itself to provision of sterile syringes, needles, and other supplies for injection in order to prevent the formation of blood-borne infectious diseases.

The Federation insists on collecting and safe storing of already used syringes, needles and other equipment for injecting drugs, in order to prevent accidental needle punctures and spreading blood-borne infectious diseases.

The Federation commits itself to safe destruction of syringes, needles and other equipment for injecting drugs.

INFORMATION

The Federation commits itself to developing programs to inform, educate and raise awareness of people who inject drugs, about the dangers that this way of using drugs carries for the individual, members of his / her family and the wider community.

The Federation commits itself to accurate and timely informing of the people who inject drugs about all available methods of reducing the frequency of injecting, safer injecting and treatment options in the Federation of Bosnia and Herzegovina, until the complete cessation of drug use.

The Federation supports involvement of current or former drug users in the creation of these programs, in order to bring these programs closer to this population group.

Aware of the fact that formal education and information campaigns in the mass media (universal prevention) have very little or no effect on people who inject drugs, the Federation commits itself to research and opening of other channels of communication with this difficult to approach social group.

PREVENTING THE SPREAD OF BLOOD AND SEXUALLY TRANSMITTED INFECTIONS

Aware of the fact that people who use drugs, particularly those who inject drugs, engage in risky sexual behavior, and sometimes sell sex in exchange for money or drugs, the Federation commits itself to undertake all measures and activities in order to ensure safer sex among this categories of persons and to reduce the spread of sexually transmitted infections (HIV, hepatitis, syphilis, etc.).

Taking into account the fact that preventable diseases, if not prevented in time, significantly burden the budgets of both the Federation of Bosnia and Herzegovina, as well as local communities, the Federation commits itself to the implementation of specific prevention (vaccination) within this group of the population.

Aware of the fact that early detection and treatment of disease can eliminate the risk of severe consequences for the health of the individual, the Federation supports infectious disease testing that is of major public health importance (HIV, hepatitis B and C, syphilis, tuberculosis).

The Federation supports that all infectious disease testing of people who inject drugs, at which taking of biological material occurs (blood, saliva, urine, swabs, etc.), should be free of charge, affordable, acceptable and confidential. Infectious disease testing must be made on the basis of informed consent of the person being tested.

The Federation supports that only testings performed for the donation of blood, tissue or organs, should be compulsory (mandatory) testings.

The Federation supports that infectious disease testing of people who inject drugs, which is of

major public health importance, should be carried out by the health professionals and in, for people who inject drugs, comfortable environments outside of health facilities.

OPIOID SUBSTITUTION THERAPY

The Federation commits itself to the establishment, development and greater decentralization of health facilities that are providing services to medically assisted opioid replacement therapy - OST (Engl. opioid substitution treatment).

The Federation supports diversification of therapeutic programs and usage of all permitted substances that are used in medically assisted replacement therapy, in accordance with local, cantonal strategies and programs.

The Federation advocates that the health facilities and institutions that work with this population, should adjust their working premises and working hours in accordance with the needs of users.

The Federation commits itself to take into account the maximum safety in the application of drugs, recognizing that some people are not able to stop using drugs, which does not diminish the obligation of society to protect them

The Federation commits itself to reduce to a minimum the presence of these substances in the open market.

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY

For the purpose of better communication and easier access to this group, the Federation commits itself to greater linking of the public health sector and civil society, primarily civil society organizations that work with these groups.

Aware of the fact that it is difficult for the official, public organizations to reach these persons, because they have no trust in official institutions, and in order to increase coverage of the population of people who inject drugs, the Federation supports field and stationary work with these groups.

Civil society organizations that work with groups or individual people who inject drugs, develop and enhance work on the field.

The Federation encourages these civil society organizations to, in addition to developing field work, also develop stationary places for helping drug addicts (so-called drop-in centers).

Working with people who inject drugs in the field, as well as in drop-in centers, provides direct contact between educated people or peers and these groups and thus facilitates transfer and spread of information about safer injecting, early recognition of emergencies, emergency medical aid , treatment options, institutions that provide sector-conditioned types of assistance, etc.

Direct contact with people who inject drugs provides an opportunity for more intensive work on motivation for reduction of the frequency of drug use, replacement with safer forms of use, the possibilities of using replacement, medically assisted withdrawal until the decision about the final and permanent abstinence.

The Federation encourages the civil society organizations that work with people who inject drugs, to adapt premises and working hours, and also their work, taking into account the age and gender of users of their services, in order to achieve greater coverage.

Because of the above mentioned reasons, the Federation commits itself to developing a safer and easier way for referral of people who inject drugs to health, social and educational establishments or institutions, or to organizations for the provision of legal assistance.

The Federation encourages the civil society organizations that work with people who inject drugs to, in accordance with their capabilities, also provide certain social, educational and informational services or legal assistance and help with the employment.

The Federation commits itself to the accreditation of the organizations that provide harm reduction services, which is to be done by the Agency for Quality and Accreditation in Health Care in the Federation of Bosnia and Herzegovina.

The Federation advocates that the public institutions and civil society organizations that work with people who inject drugs, should provide internal and allow an independent external assessment of their activities and results.

The Federation proposes that the health institutions and NGOs working with people who inject drugs, should start implementing the minimum quality standards in reducing the demand for drugs, in the shortest possible time, after the same are adopted by the European Community.

LOCAL COMMUNITIES

The Federation is aware of the fact that the realization and implementation of harm reduction takes place primarily at the local community level.

The Federation supports the work of the local communities (municipalities, cities), with the help of cantonal authorities, on development and implementation of, tailored to local conditions, strategies and programs for harm reduction.

The Federation supports the local communities in developing re-socialization programs, and programs providing social, educational and legal assistance, and employment assistance for drug addicts.

The Federation supports the efforts of local communities (municipalities, cities), with the help of cantonal authorities, to eliminate barriers for the implementation of harm reduction programs.

The Federation encourages conducting of local research on societal and social factors in the local environment conducive to the emergence of substance abuse.

The Federation encourages the authorities of the local communities (municipalities, cities) to ensure better connectivity with public institutions and civil society organizations in the implementation of harm reduction programs.

The Federation encourages the local communities to, in cooperation with the civil society sector, work on reducing stigma and discrimination against people who inject drugs.

The Federation seeks to adapt its legislation in terms of unimpeded implementation of harm-reduction programs.

**POLITIKA ZA SMANJENJE ŠTETE (HARM REDUCTION) OD UPOTREBE DROGA U
FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE,**

usvojena od strane Vlade FBiH na 112. sjednici od 28.04.2014

**HARM REDUCTION POLICY FOR DRUG USE IN
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA,**

passed by the Government of The Federation of Bosnia and Herzegovina on 112. session from
28th of April 2014

„Politika“ je izrađena i štampana kroz aktivnost zagovaranja i prilagođavanja legislative koju je podržao je Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP BIH) u okviru programa „Srazmjerno povećanje univerzalnog pristupa za najrizičnije populacije u Bosni i Hercegovini“ koji finansira Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije.

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i stavove Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini, niti Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije.